

Uhm, det er smagløst!

Christian Coff,

Danske forbrugere foretrækker mad, der smager af ingenting. Det hænger sammen med, at vi ved så lidt om maden, vi spiser. Vi ved f.eks. ikke ret meget om, hvordan man skelner mellem god og dårlig mad. Reel viden om madens produktionshistorie ville sandsynligvis ændre vores smags- og indkøbspræferencer - og måske endda gøre vores forbrug mere politisk?

Kan man forestille sig det smagløse som sublim nydelse? Svaret afhænger selv sagt af, hvad man forstår ved smagløshed og smag. Ved smag forstår man *evnen* til at skelne mellem f.eks. smukt og grimt eller mellem rigtigt og forkert. Det er altså en evne til at bedømme noget. Den, der ingen smag har, er smagløs og ude af stand til at foretage denne bedømmelse. Dermed får vi også betydningen af *det* smagløse som noget, der er udfærdiget uden sans for, om det er smukt eller grimt, rigtigt eller forkert.

Men ordet smagløs har også en anden betydning, nemlig som det der ikke smager af noget. Det er den betydning, man anvender, hvis man om smagen af en mængstjernet salami tænker: "Salt, men ellers smagløs". Her må vi netop putte 'smager' i anførselstegn, for salamien smager netop ikke af noget.

Fremhævelsen af smagløsheden som gastronomisk kvalitet er et brud med den traditionelle gastronomiske æstetik, som netop vil spille op til sanseligheden. Imidlertid er målet for denne nye madæstetik intet mindre end intetheden. Denne kovending i forhold til tidligere tiders kokekunst er interessant, fordi der er noget næsten Zen-agtigt over oplevelsen af smagen af ingenting.

Det er ikke bare smart retorik, jeg her hiver op af ærmet. Ældre undersøgelser har vist, at de fleste amerikanere foretrækker dåsejuice frem for friskpresset appelsinsaft. En helt ny undersøgelse, foretaget af Forbrugerrådet, viser, at danskerne foretrækker masseproducerede kyllinger fra Brasilien med op mod 20% vandindhold frem for delikatesskyllinger fra Frankrig. Så der er efterhånden en del belæg for at hævde, at den almene smag går i retningen af standardiserede, massefremstillede, industrielle fødevarer. Som altså ikke smager af ret meget.

Der er god grund til at formode, at smagen for det smagløse hænger sammen med vores manglende viden om mad og fødevarer. For manglende kendskab gør det svært at kvalificere smagsbedømmelsen. Vi er derfor tilbøjelige til at vælge det nemmeste og billigste, som oftest også er det med mindst smag.

Fra æstetik til anæstesi

Imidlertid er den manglende madæstetik ikke særlig Zen-agtig. For det, vi har med at gøre her, er ikke virkelig æstetik. Der er faktisk tale om æstetikens modsætning, nemlig anæstesi. En bedøvelse. En bedøvelse af sanserne som skal lede vores tanker langt væk, fra alt hvad en kylling eller salami er af liv, svin, fedt, nitrat, farvestoffer, E-numre, dyrevelfærd, transport, foderstoffer, medicin, miljøforurening, markeds konkurrence . . . Alt det, som vi ikke vil vide noget om, og som netop er så svært at bringe i tale, fordi bedøvelsens følelseløshed virker så behagelig. Vi er kommet til at værdsætte smagløsheden.

Endnu værre. Vi er blevet afhængige af smagløsheden. Smagløsheden gør på én gang, at vi kan fornægte de horrible historier, som mange af vores fødevarer er og samtidig blive draget af smagløshedens infantile ophævelse af tid og sted. Her er mad uden historie, som minder os om ingenting, men alligevel stiller sultens begær. Hvad enten alt dette er gennemtænkt eller blot en tilfældighed, så er det et mesterligt kunstgreb, der på raffineret vis

har ændret den danske madkultur gennemgribende. Godt for pølsefabrikken og brasilianske kyllingeproducenter, men hvad med forbrugerne og resten af verden?

Fra uretsbevidsthed til fødevareetik

Der er for tiden en udbredt opmærksomhed blandt forbrugere om fødevarer og etik. Mange forbrugere har fået en vis smag for etik. Denne smag for etik viser sig i første omgang som en "uretsbevidsthed". Begrebet "uretsbevidsthed" bruges bl.a. af den tyske filosof Axel Honneth til at beskrive, hvordan etikken først og fremmest fungerer som en "negativ moral", det vil sige som en forståelse af, hvad det uretfærdige er. Vi ser altså det uretfærdige før det retfærdige. Derfor ledsages smagen for etik af frustrationer, for det er alle uretfærdighederne, der springer os i øjnene først.

Så det svære spørgsmål bliver, hvordan man kan forholde sig til uretfærdighederne og urimelighederne i den moderne fødevareproduktion? Hvordan kan man som politisk forbruger have en fødevareetik?

For den politiske forbruger, der ikke kender noget til madens produktionsproces, er det umuligt at udfolde en etik. Fødevarer og mad er da et etisk tomt ingenting, der i butikken eller på bordet præsenteres som 'dødt levende', der ikke stiller nogen etisk fordring om at blive respekteret i sig selv, som det liv det engang var. For denne mad og disse fødevarer kan vi ingen etik have. Vi kan have en smag og en æstetik, men ingen etik. At det må forholde sig sådan fremgår af, at man ikke kan krænke en fødevare i sig selv. Man kan kun krænke det levende, forbrugerne og samfundet. Hvorfor betragtes det f.eks. som uetisk at sælge mad med for mange salmonellabakterier? Næppe fordi man synes, at det er synd for den inficerede mad - den er jo alligevel død, men fordi det er urimeligt overfor de mennesker, der bliver syge af den. Hvorfor bliver det betragtet som uetisk at spise æg fra burhøns? Næppe fordi det er en krænkelse af æggene at spise dem, eller fordi de er kommet til verden i et bur, men først og fremmest fordi hønsene krænkes - og til dels fordi den ernæringsmæssige kvalitet kan diskuteres, og dermed vil kunne skade forbrugernes helbred. Hvorfor kan en kok mene, at den 'smagløse' sammenblanding af råvarer er en synd? Det er ikke fordi, det er synd for råvarerne i sig selv, men fordi det er en hån imod de mennesker, der kunne have nydt en veltilberedt ret, og fordi det er en hån mod det arbejde, der er lagt i råvarernes fremstilling.

Fødevarer har deres oprindelse i det levende og må nødvendigvis have en *produktionshistorie*. Hvis vi kendte produktionshistorien bag fødevarerne, ville vi være i stand til at bedømme dem langt mere kvalificeret med hensyn til kvalitet (smag) og etik. Og dermed ikke blot gå efter det billige og smagløse.

Politiske partier: nej tak til politisk forbrug

Trods alle mangler på information om etik på markedet finder politisk forbrug alligevel sted. Men hvor udbredt er politisk forbrug egentlig? En undersøgelse fra 2004 har vist, at ca. halvdelen af Venstres, Konservatives og Socialdemokratiets vælgere i løbet af et år havde foretaget en eller flere politiske handlinger på markedet. For det Radikale Venstres, SFs og Enhedslistens vælgere var tallet mellem 83 og 88%. Det ser med andre ord ud til at være forholdsvist almindeligt at deltage i demokratiet gennem markedet.

På den baggrund kan det undre, at politisk forbrug i dag ikke har den store bevågenhed blandt de politiske partier. Hvis vi først ser på de liberale partier, kan man konstatere, at politisk forbrug ikke er liberal politik. Man er af den opfattelse, at på markedet bør egeninteressen herske - og altså ikke politikken. Egennyttens er det, der driver den enkelte frem og skaber produktion. Udfoldelsen af egennyttens skaber dermed samfundets velstand.

Viden om madens produktionshistorie vurderes ikke at være af betydning for egeninteressen. Tværtimod anses politisk forbrug for at være en trussel mod

velfærdssamfundet, fordi effektiviteten i produktionen og forbruget antages at falde, hvis der skal tages etiske hensyn.

Politisk forbrug er heller ikke socialdemokratisk eller venstreorienteret politik. For det første mener man ikke, at man kan overlade komplicerede beslutninger til forbrugerne. For det kræver faglig kompetence og stor indsigt at træffe saglige valg om vanskelige spørgsmål som f.eks. miljøhensyn. Og det er for meget at forvente af forbrugerne. For det andet antager man, at forbrugerne ikke har tiden til det i den fortravlede hverdag. For det tredje er man bange for at overlade beslutninger til markedet, fordi man, på linie med den traditionelle liberalistiske opfattelse, mener, at her råder egennytten. Man kan ikke overlade vigtige politiske beslutninger om det alment gode for samfundet til personer, der har så væsentlige personlige økonomiske interesser i sagen, som forbrugeren har. Egeninteressen fordærver let forbrugers politiske og etiske motiver.

I den udstrækning politikere mener, at det skal være muligt for forbrugere at vælge ud fra etiske holdninger henvises til mærkningsordninger. Argumentet er, at det vil gøre det nemmere og simplere for forbrugerne at træffe det rigtige valg. Man foretrækker en top-down ordning, hvor staten definerer forbrugernes valgmuligheder på forhånd.

Men vil det nu gå så galt, som politikerne frygter, hvis flere handlede politisk på markedet? På langt sigt mener jeg, det langt fra er givet, at markedet vil blive mindre effektivt af politisk forbrug. De hensyn som det effektive, men uigennemskuelige marked ikke tager i dag, f.eks. til miljøet, kan let blive dyrere for fremtidens generationer.

Om frygten for den usolidariske forbruger kan man sige, at den politiske forbruger jo netop søger det modsatte, nemlig at handle solidarisk med andre. At det så ikke er alle, der vil handle sådan, er ganske givet rigtigt, men det er jo ikke noget argument for ikke at lade de, der vil, gøre det. Man underkender jo ikke valgresultater, fordi ikke alle har stemt. Men opmærksomheden på den usolidariske og egennyttige forbruger understreger det forhold, at man selvfølgelig ikke kan overlade al politik til markedet. Der er stadig brug for politik, faktisk kan de politiske forbrugere ikke klare sig uden politik.

Vi spiser hemmeligheder

Politisk har man i de seneste år hyldet det ”frie valg”. Men det er langt fra nok til, at forbrugerne kan handle etisk. For det frie valg henviser ikke til informationen om fødevarernes produktionshistorie. Det frie valg defineres i dag negativt, nemlig som fraværet af direkte tvang af forbrugerne.

Forbrugernes selvbestemmelsesret imødekommes kun på et meget overfladisk plan med begrebet ”det frie valg”: Valget er reelt ufrit, fordi det ikke er baseret på viden. Man kan sige, at manglen på viden indirekte ”tvinger” forbruget i en bestemt retning, nemlig at fødevarer skal være billige.

Begrebet ”informeret valg” synes derfor bedre egnet til at beskrive den form for selvbestemmelsesret, som politiske og etiske forbrugere er interesserede i. For det henviser til den viden, som findes i produktionshistorien, og som er nødvendig for det etiske valg. Den selvbestemmelsesret, som det etiske forbrug fordrer, lader sig altså ikke tilfredsstille ved blot at give forbrugerne mulighederne for et frit valg. Der kræves mere information.

Ud fra en retslig betragtning er etisk forbrug i dag reelt ikke anerkendt. Der er ingen love eller regler om, at forbrugerne skal have adgang til informationer om produktionshistorien. Manglen på formelle rettigheder giver etisk forbrug et skær af illegitimitet: Når de etiske forbrugeres ønske om viden om produktionshistorien ikke hviler på noget retsligt grundlag, er det svært at stille krav om adgang til sådan information. I rapporten med titlen *Forbruger, etik og sporbarhed* (kan downloades fra www.ethiclaw.dk) har jeg vist, at mange producenter simpelthen ikke er i besiddelse af de informationer om etik, som de

politiske forbrugere efterspørger. Der er derfor ikke langt til at konkludere, at vi spiser hemmeligheder!

Det er det paradoks, vi må leve med for tiden. Politisk forbrug er i dag anerkendt *som begreb*. Men det er ikke anerkendt som politisk eller etisk handling. Selvom begrebet politisk forbrug bruges flittigt, ignoreres det i virkelighedens verden. At anerkende begrebet politisk forbrug *i praksis* fordrer information om produktionshistorien – det vil sige viden om, *hvordan* varerne er produceret. Så selvom begrebet bruges hyppigt, underkendes det i virkelighedens verden af politikere, myndigheder, virksomheder og distributører. Så længe information om produktionshistorien og sporbarheden ikke er alment tilgængelig, bliver det forhold til andre og til naturen, som forbruget udgør, aldrig realiseret på et bevidsthedsmæssigt plan. Dermed mister man muligheden for at forstå, hvilken forskel man selv gør eller kan gøre gennem sit forbrug. Man ved, at man gør en forskel, blot ikke hvilken. Relationen til andre og til naturen, som forbruget skaber, forbliver usynligt for forbrugeren.

Smag er politik

Når smagløsheden er blevet dominerende for fødevarerforbruget i Danmark, skyldes det sandsynligvis, at vi ikke ved ret meget om fødevarer. Derfor skal de først og fremmest være billige. I den stadige fokusering på billige fødevarer har vi glemt smagen og at skelne mellem skidt og kanel.

Politiske forbrugere har brug for politisk opbakning til at gøre politik og etik til indkøbsparametre på linie med prisen. Det kunne være en værdig politisk opgave at sikre tilgængelig information om varerne til forbrugerne, f.eks. om miljøpåvirkning under produktion, transport, forbrug og afskaffelse, hensyn til arbejdsforhold, dyrevelfærd og fair trade. Sådanne informationer kunne bidrage til den etiske refleksion over fødevarerne og måske endda også over, hvad den gode smag er.